

Andrzej Mielczarek*

Wyższa Szkoła Kultury Społecznej i Medialnej w Toruniu

BEZPIECZEŃSTWO SPOŁECZNE POLAKÓW NA POCZĄTKU XXI WIEKU

Wstęp

Bezpieczeństwo społeczne (social security) jest postrzegane jako naczelna wartość człowieka, grupy społecznej oraz społeczności międzynarodowej. To ochrona egzystencjalnych podstaw życia ludzi, zapewnienie możliwości zaspokajania indywidualnych potrzeb (materialnych i duchowych) realizacja aspiracji życiowych poprzez tworzenie warunków do pracy i nauki, ochronę zdrowia oraz gwarancje emerytalne. Definicja Ilo z 1984 określa, że social security jest ochroną członków społeczeństwa w przypadku redukcji zarobków, choroby, macierzyństwa, dyskryminacji w sektorze zatrudnienia, bezrobocia, niepełnosprawności, starości i śmierci, dostarczającą opiekę zdrowotną i ochronę rodzin z dziećmi¹.

W realiach XXI wieku człowiek stanął przed wyzwaniem tworzenia bezpieczeństwa we wszystkich jego wymiarach i płaszczyznach, począwszy od bezpieczeństwa personalnego i lokalnego, po narodowe i międzynarodowe, a także społeczne, ekologiczne, powszechne, ekonomiczne, publiczne i militarne. Szeroki wachlarz potrzeb w zakresie bezpieczeństwa oraz towarzyszących mu wszechogarniających zagrożeń sprawia, że odczuwamy szczególną potrzebę włączenia i wykorzystania w działaniach na rzecz tworzenia bezpieczeństwa wszystkich pomiotów, jakimi dysponują współczesne państwa i społeczeństwa. Jak pisał Abraham Maslow, poczucie bezpieczeństwa jest potrzebą człowieka i jedną z wartości, związaną z rozwojem społecznym i cywilizacyjnym, ale jednocześnie jest prawem natury każdej biologicznej istoty, szczególnie istoty myślącej, posiadającej zdolność kreowania bezpieczeństwa nie instynktownie, ale w sposób zorganizowany².

* Andrzej Mielczarek – dr hab. nauk społecznych, profesor Wyższej Szkoły Kultury Społecznej i Medialnej w Toruniu, wieloletni dyrektor Domu Pomocy Społecznej we Włocławku. Autor wielu publikacji opracowań z zakresu polityki społecznej.

¹ Bezpieczeństwo społeczne (social security), „Antropologia rodziny”, blog dr Agaty Stanisz z IEiAK UAM. <http://kinship.blox.pl/2008/05/Bezpieczenstwo-spoleczne-social-security.html>; niedziela 25 V 2008. [dostęp: 15 VII 2016 r.]

² *Bezpieczeństwo. Teoria, badania praktyka*, red. A. Czupryński, B. Wiśniewski J. Zboina, Józefów 2015, s. 5.

Bezpieczeństwo jest podstawą funkcjonowania systemów międzynarodowych, często wykraczających poza granice państw i kontynentów. Poczucie bezpieczeństwa to także podstawa bezpieczeństwa narodowego, rozumianego jako „zabiegi w obszarze stosunków międzynarodowych i wewnętrznych oraz przedsięwzięcia ochronne i obronne, które mają na celu stworzenie korzystnych warunków funkcjonowania państwa”³. Na bezpieczeństwo państwa składa się system bezpieczeństwa państwa w wymiarze zewnętrznym (stosunki międzynarodowe) oraz jego funkcjonowanie w sferze wewnętrznej. System bezpieczeństwa państwa w wymiarze zewnętrznym to zbiór wzajemnie powiązanych elementów (ludzi, organizacji, urządzeń), wydzielonych w celu zapewnienia państwu bezpieczeństwa. Na system wewnętrzny składa się natomiast stworzenie warunków do swobodnego i stabilnego rozwoju państwa we wszystkich dziedzinach aktywności społecznej⁴. Wymienić tu należy m.in. bezpieczeństwo i porządek publiczny, sprawiedliwość, ochronę zdrowia, bezpieczeństwo sanitarno-epidemiologiczne, ochronę środowiska i gospodarki odpadami, ochronę dorobku kulturowego i tożsamości narodowej, bezpieczeństwo ekonomiczne, oświatę i wychowanie. To tworzenie warunków rozwojowych poprzez możliwość aktywnego uczestniczenia w edukacji, kulturze i szeroko rozumianym życiu społecznym. Bezpieczeństwo społeczne jest zaliczane do najważniejszych wyzwań XXI wieku i odnosi się do poczucia wspólnoty, tworzenia więzi społecznych, opartych na zaufaniu obywateli⁵.

Problematyka bezpieczeństwa społecznego znalazła swoje miejsce w dokumencie *Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej: Nadrzędnym celem działań państwa w dziedzinie bezpieczeństwa społecznego jest zapewnienie szybkiej i odczuwalnej poprawy jakości życia obywateli. Wymaga to prowadzenia aktywnej polityki społecznej, przede wszystkim radykalnego ograniczenia sfery ubóstwa i zmniejszenia obszarów wykluczenia społecznego poprzez wzrost realnych dochodów wszystkich grup społecznych oraz zmniejszenie stopy bezrobocia. Działania instytucji państwowych powinny mieć również na celu zapobieżenie nadmiernemu rozwarstwieniu społecznemu i politykę wyrównywania różnic w rozwoju społecznym poszczególnych regionów*⁶.

Na bezpieczeństwo społeczne składa się bezpieczeństwo socjalne, odnoszące się do minimalnych standardów socjalnych opisanych przez poziom minimalnych płac, dochodów i transferów, gwarantowanych w systemie prawa i wynikających

³ W. Kitler, *Obrona narodowa III RP. Pojęcie. Organizacja. System*, Warszawa 2002, s. 22.

⁴ M.Z. Kulisz, *Determinanty bezpieczeństwa państwa o organizacji społecznej*.http://www.rocznikbezpieczenstwa.dsw.edu.pl/fileadmin/user_upload/wydawnictwo/RBM/RBM_artykuly/2013_9.pdf [dostęp: 26 VI 2016 r.]

⁵ A. Skrabacz, *Bezpieczeństwo społeczne – podstawy teoretyczne i praktyczne*, Warszawa 2012, s. 34.

⁶ *Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, www.bbn.gov.pl [dostęp: 5 XI 2014 r.]

z istoty demokratycznego państwa oraz bezpieczeństwo wspólnotowe jako subiektywne doznanie jednostki bycia częścią większej wspólnoty, społeczeństwa⁷.

Zdaniem Marka Leszczyńskiego⁸, w związku z nasilającymi się procesami globalizacyjnymi i tworzenia w Polsce właściwego klimatu do budowy społeczeństwa obywatelskiego oraz stałe dostosowywania struktury organizacyjnej państwa do zadań i potrzeb społecznych, konieczne jest prowadzenie wieloaspektowych badań nad bezpieczeństwem społecznym na różnych szczeblach organizacji państwa.

Istota bezpieczeństwa społecznego

Poszerzenie zainteresowania bezpieczeństwem państwa o obszar bezpieczeństwa społecznego wynika z roli współczesnego państwa demokratycznego, którego obowiązkiem jest troska o obywateli, by mogli w sposób realny uczestniczyć w życiu społecznym⁹. Bezpieczeństwo społeczne obejmuje całokształt działań prawnych i organizacyjnych, realizowanych przez podmioty rządowe (krajowe i międzynarodowe), podmioty pozarządowe i samych obywateli, które mają na celu zapewnienie godnego poziomu życia osobom, rodzinom i grupom społecznym oraz niedopuszczenie do ich marginalizacji i wykluczenia społecznego. Bezpieczeństwo społeczne określa się także jako intencjonalne staranie się państwa o warunki bytowania ludzi, zapewniające co najmniej istniejący poziom sytuacji egzystencjalnej obywateli, ich odpowiedni standard życia. Szczególnie chodzi o zapewnienie pomocy ludziom, czasowo bądź trwale, niezdolnym do pracy zawodowej, którzy znaleźli się w trudnej sytuacji życiowej na skutek własnej niezaradności lub padli ofiarą niezależnych od nich zdarzeń losowych (np.: pożar, powódź, inne klęski żywiołowe). W bezpieczeństwie społecznym podkreśla się konieczność wzmocnienia odpowiedzialności obywateli za los własny i rodzin, ponieważ walka z marginalizacją i nadrzędna rola państwa w tym procesie nie może kształtować postaw wyuczonego syndromu bezradności. Polega on na stopniowym zatracaniu umiejętności radzenia sobie w trudnych sytuacjach życiowych. Innym elementem bezpieczeństwa społecznego jest tworzenie warunków rozwojowych, zwłaszcza w zakresie aktywnego udziału w tworzeniu dochodu (np. poprzez uczestnictwo w rynku pracy), jako podstawy do samodzielności ekonomicznej¹⁰. Na tę okoliczność w Strategii bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 5 listopada 2014 roku umieszczono zapis:

⁷ T. Żyro, *Wstęp do politologii*, Warszawa 2004, s. 34.

⁸ M. Leszczyński, *Bezpieczeństwo społeczne Polaków wobec wyzwań XXI wieku*, Warszawa 2011, s. 45.

⁹ Tamże, s. 47.

¹⁰ M. Leszczyński, *Bezpieczeństwo socjalne jako obszar zainteresowania badawczego i składnik bezpieczeństwa państwa*, w: *Zarządzanie bezpieczeństwem — wyzwania XXI wieku*, Warszawa 2008, s. 23.

Aktywna polityka społeczna państwa powinna zmierzać do wzrostu bezpieczeństwa socjalnego obywateli. Priorytetem w tym zakresie jest wzrost zatrudnienia i aktywizacji grup społecznych znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej, wzrost integracji społecznej, doskonalenie systemu zabezpieczenia społecznego, niwelowanie różnic cywilizacyjnych pomiędzy miastem i wsią, przeciwdziałanie niekorzystnym zmianom demograficznym oraz zapobieganie migracji obywateli młodego pokolenia¹¹.

Przyczyny zagrożeń społecznych

Zagrożenia społeczne definiowane najczęściej jako stan społeczeństwa objawiający się takim stopniem nasilenia negatywnych oddziaływań i zjawisk, w wyniku których zachwiane zostają egzystencjalne wartości oraz interesy narodu i państwa. Ze względu na swój zasięg, natężenie oraz długotrwałość stają się coraz częściej zagrożeniami globalnymi, wykraczającymi poza granice państw i kontynentów i dotyczą całej ludzkości. Wymienić tu należy m. in.: zagrożenia dla środowiska naturalnego, zmiany klimatu, brak dostępu do wody pitnej, wycinanie lasów tropikalnych, nadmierna eksploatacja zasobów naturalnych. Równie istotne są problemy rozwoju na świecie: ubóstwo, niedożywienie, brak dostępu do leków i edukacji oraz problemy polityczne (rosnąca skala migracji, konflikty wewnętrzne i międzynarodowe, terroryzm). Takie sytuacje życiowe trudno wyeliminować z życia człowieka, szczególnie wtedy, gdy następuje ich kumulacja¹². Jednostki dotknięte takimi problemami popadają w krytyczną sytuację życiową i tracą poczucie bezpieczeństwa. W przypadku Polski, szczególnie niepokój budzi kwestia nadmiernego rozwarstwienia dochodowego, które może świadczyć o braku klasy średniej, bądź o jej bardzo ograniczonej liczebności. To niebezpieczne zjawisko rujnuje naturalny gwarant stabilności systemu ekonomiczno-społecznego¹³ i skutkuje pauperyzacją grup społecznych¹⁴.

Zagrożenia społeczne ujawniają się ze zdwojoną siłą w okresie przeobrażeń społeczno-politycznych oraz gospodarczych. Kumuluje się wtedy potencjał kryzysowy, mający negatywny wpływ na realizację wyzwań cywilizacyjnych stawianych przez naród, co godzi w jego szanse rozwojowe¹⁵. Taka sytuacja

¹¹ Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej.

¹² J. Witkowski, *Kształcenie Obywatelskie w Szkole Samorządowej*, cz. 2, Warszawa 2010, s. 22.

¹³ A. Skrabacz, *Bezpieczeństwo społeczne. Podstawy teoretyczne i praktyczne*, Warszawa 2012, s. 92–93.

¹⁴ M. Leszczyński, *Bezpieczeństwo społeczne a współczesne państwo*, „Zeszyty Naukowe Akademii Marynarki Wojennej” 2011, nr 2 (185), s. 125–126.

¹⁵ *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku: wyzwania i strategie*, red. R. Jakubczak, J. Marczak, Warszawa 2006, s.120.

ogranicza zaspokajanie podstawowych potrzeb i zmusza do podejmowania decyzji o wysokim stopniu ryzyka i prowadzi do zawodności dotychczasowych mechanizmów adaptacyjnych czy też braku możliwości samodzielnego wyjścia z trudnej sytuacji życiowej¹⁶.

Do najważniejszych zagrożeń społecznych zalicza się m.in. kryzysy demograficzne, patologie społeczne (przestępczość, terror, struktury mafijne, narkomania; epidemie, prostytutkę, alkoholizm, analfabetyzm, masowe bezrobocie, dysfunkcjonalność rodzin, ubożenie i głód dużych grup społecznych, naruszenie praw człowieka i wolności. Ponadto są to: uprzedzenia kulturowe i religijne, dyskryminacja mniejszości narodowych, etnicznych, kulturowych, religijnych i językowych, dyskryminacja płci, manipulacje świadomością i psychiką za pośrednictwem środków masowego przekazu, ograniczenie wolności mediów, nacjonalizm, szowinizm, ksenofobia i masowe migracje (ekonomiczne, ekologiczne). Do katalogu zagrożeń społecznych należy dodać także dewaluację wartości ludzkich, zacieranie różnic między dobrem a złem, kult przemocy, brutalizacja stosunków międzyludzkich, katastrofy i kataklizmy (klęski), prowadzące do naruszenia systemu społecznego, trudności z systemem ochrony zdrowia¹⁷.

Zagrożenie społeczne można rozpatrywać także przez pryzmat niezaspokojonych potrzeb. Są to zagrożenie bytu związane z brakiem żywności i schronienia, zagrożenie pracy i wizja bezrobocia, zagrożenie środowiska, związane z życiem na obszarze o wysokim stopniu zanieczyszczenia lub wysokim poziomie hałasu, zagrożenie zdrowia, utrudniony dostęp do opieki zdrowotnej, zagrożenie chorobami itp., zagrożone dzieciństwo (dzieci porzucone, zaniedbane, będące ofiarami przemocy, wychowujące się w rodzinach patologicznych oraz wychowujące się w niedostatku i ubóstwie), brak wsparcia w rodzinie, samotna starość i marginalizacja społeczna. To zagrożenie ekonomiczne (uboństwo, brak odpowiedniego zabezpieczenia materialnego w przypadku określonych zdarzeń losowych), zagrożenie fizyczne (zabójstwa, przemoc, terrorizm) oraz zagrożenie rozwoju, czyli utrudniony dostęp do szkół, niski poziom kształcenia, zacofanie kulturalne¹⁸.

Ze względu na pozycję zawodową i społeczną grupą najbardziej podatną na zagrożenia społeczne są osoby, które utraciły pracę lub nie mają możliwości jej podjęcia. Zatrudnione w przedsiębiorstwach przeznaczonych do likwidacji lub utrzymujące się z pracy na roli, ze względu na złą sytuację rolnictwa w kraju. Zjawisko to potęguje fakt pozostawienia na obszarach dawnych PGR-ów około 370 tys. osób bez możliwości zatrudnienia w innych dziedzinach gospodarki. Na zagrożenia społeczne najmniej odporne są rodziny wielodzietne oraz rodziny

¹⁶ Tamże, s. 123.

¹⁷ Tamże, s. 131–132.

¹⁸ M. Leszczyński, *Bezpieczeństwo społeczne a współczesne państwo*, s. 125–126.

niepełne z przewagą matek samotnie wychowujących dzieci, osoby upośledzone umysłowo i fizycznie, dzieci i młodzież wychowujące się w rodzinach patologicznych, osoby starsze, utrzymujące się z emerytur i rent poniżej minimum socjalnego oraz osoby z różnych przyczyn „wypaczone” społecznie, narażone na bezdomność, alkoholizm, narkomanię, prostytutkę itp. Z uwagi na warunki życia, a przede wszystkim uwarunkowania lokalne, prawdopodobieństwo znalezienia się w bardzo trudnej sytuacji życiowej występuje szczególnie wśród mieszkańców regionów najuboższych ekonomicznie, o najwyższym bezrobociu i dotkniętych klęskami naturalnymi, ekologicznymi (powodzie, pożary, inne)¹⁹. Na świecie nie ma krajów w których nie występowałyby zagrożenia społeczne. Zauważyć jednak można pewne trendy; im biedniejsze państwo, tym wyższy poziom bezrobocia i ubóstwa wśród społeczeństwa. Natomiast im kraje są bardziej rozwinięte, tym więcej zagrożeń związanych z demografią (niska dzietność, wysoka liczba osób w podeszłym wieku) oraz z uzależnieniami się pojawia. Często zagrożenia tworzą spirale polegające na tym, że problemy demograficzne mają wpływ na bezrobocie, co z kolei przekłada się na ubóstwo²⁰.

W społeczeństwie zachodzą procesy będące przejawami zmian rozwojowych, które nie zawsze mające pozytywny wpływ na przyszłościowy potencjał narodu (np. przeobrażenia w strukturze demograficznej). Stoimy zatem przed koniecznością przewidywania przyszłych stanów rzeczy i dokonywania z tej perspektywy ocen teraźniejszości. Ich monitorowanie powinno mieć miejsce szczególnie w państwach, w których doszło do istotnych przeobrażeń destabilizujących strukturę społeczeństwa. Do krajów tych należy zaliczyć także Polskę. Rolą naszych rządów jest dostrzegać te obszary i problemy, umiejętnie nie tylko na nie reagować, ale przede wszystkim zwalczać je i im zapobiegać.

Zagrożenia dla polskich rodzin

Współczesna wykładnia bezpieczeństwa społecznego w krajach zachodnich nawiązuje bezpośrednio nie tylko do państwa, ale i rodziny (rozumianej jako sieć krewnych), „głównych producentów” bezpieczeństwa społecznego. Uzasadnia się to w ten sposób, że rodzina, która tak jak państwo, zapewnia jednostkom opiekę, edukację, wsparcie finansowe, pomoc w znalezieniu zatrudnienia, ma wpływ na wybory podejmowane w kontekście kariery zawodowej jej członków i małżeństwa. Jednakże zmieniające się modele małżeństwa i rodziny, kohabitacje i rozwody oraz spadek dzietności i starzenie się społeczeństwa osłabiają jej rolę jako „dostawcy społecznego bezpieczeństwa”. Jako podstawowa komórka społeczna wypełnia wiele istotnych funkcji na rzecz społeczeństwa, zaspokajając

¹⁹ Tamże, s. 128.

²⁰ Tamże, s. 131.

swych członków potrzeby psychiczne, emocjonalne i społeczne i jest gwarancją stabilności, bezpieczeństwa i trwałego wzrostu państwa. Dlatego państwo w sposób szczególny powinno wykazywać troskę o rodzinę i przyrost naturalny, bo to także w interesie narodowym leży zapewnienie bezpieczeństwa moralnego oraz naturalnego procesu wymiany pokoleń, jako podstawowego warunku przetrwania i rozwoju, czyli tworzenia bezpieczeństwa narodowego²¹.

Zapewnienie trwałości rodziny, opartej na związku mężczyzny i kobiety oraz odpowiedniej liczby urodzeń dzieci, jest prawdziwym wyzwaniem dla współczesnych państw demokratycznych, w tym Polski. Wynika to z faktu, że społeczeństwo polskie końca XX wieku i początku XXI wieku niemal we wszystkich dziedzinach życia jest społeczeństwem ryzyka. Ryzyko to potęgują różnie rozumiane i często krańcowo różnie realizowane hasła, takie jak wolność i liberalizm, tolerancja i pluralizm, zaradność i gospodarka rynkowa, bezpieczeństwo osobiste i publiczne, obniżający się przyrost demograficzny i rozwarstwienie w różnych sferach życia²².

Niski przyrost naturalny jest skutkiem kryzysu, przez jaki przechodzi współczesna rodzina. Wywołuje go m.in.: ubożenie społeczeństwa oraz trudna sytuacja materialna, poczucie bezradności, bezrobocie, rozłąki zagraniczne, liberalizacja poglądów w dziedzinie etycznej skutkująca wzrostem rodzin niepełnych i zwiększającą się z roku na rok liczbą rozwodów. Dezintegracja rodziny to jedna z licznych konsekwencji niedostatku w skali społecznej, w konkretnych środowiskach lokalnych, grupach zawodowych oraz w rodzinach²³. Coraz częściej rodzinę dotykają przeróżne przejawy i skutki patologii typu: alkoholizm, prostytutka, molestowanie seksualne, przemoc, kazirodztwo²⁴. Pogarszają się stosunki we wnętrzu samej rodziny (między rodzicami, dziećmi i rodzicami), szczególnie w sytuacji ubóstwa²⁵.

Rozpad więzi wspólnotowych, indywidualizacja, relatywizacja norm i wartości obserwowana w XX wiecznym społeczeństwie także odcisnęły swoje piętno na katolickim modelu rodziny. Współczesna rodzina przestała być środowiskiem wiary, zanika w niej wrażliwość na życie i pojawiła się mentalność konsumpcyjna, w której „mieć” usidliło „być”²⁶. W związku z faktem zmian kulturowych (zanik

²¹ Tamże, s. 37.

²² S. Kawula, *Rodziny ryzyka w Polsce współczesnej*, w: *Zagrożenia i zaburzenia funkcjonowania polskich rodzin*, red. T. Sołtyśiak, M. Gołembowska, Włocławek 2007, s. 33–34.

²³ Tenże, *Kształty rodziny współczesnej. Szkice familologiczne*, Toruń 2006, s.171.

²⁴ Tenże, *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*, red. D. Lalak, T. Pilch 1999, s. 244.

²⁵ Z. Wiatrowski, *Tradycyjne i współczesne spojrzenie na rodzinę*, w: *Zagrożenia i zaburzenia funkcjonowania polskich rodzin*, s. 22–24.

²⁶ A. Błyszcz, *Sobór Watykański III?*; Religia DeOn.pl ; <http://www.deon.pl/religia/kosciol-i-swiat/komentarze/art,1716,sobor-watykanski-iii.html> [dostęp: 17 VII 2016 r.]

rodzin wielopokoleniowych i wielkich rodzin) oraz zawodowych, w rodzinie nastąpiło skrócenie okresu płodności, co godzi w jej funkcję prokreacyjną. Fakt podjęcia przez żony i matki pracy zawodowej poza domem, zmienił układ stosunków panujących w rodzinie i w małżeństwie; faworyzują one indywidualizm (a nie wspólnoty), co zmusza do redefinicji małżeństwa²⁷. W warunkach wolności, propaganda laicka koncentruje się na podważaniu tradycyjnych zasad chrześcijańskich dotyczących istoty małżeństwa, jego charakteru i trwałości, zachowań seksualnych i współżycia w rodzinie, przekazywania i ochrony życia poczętego. W kulturze masowej preferuje się hedonizm, który ma zgubny wpływ nie tylko na społeczeństwo, instytucje wychowawcze, ale przede wszystkim na rodziny. Młodemu pokoleniu zaleca się „luz” oraz propaguje różne formy dewiacji seksualnych. Na szczęście, szansą dla współczesnej rodziny jest fakt, że nad jej problemami pochylają się codziennie dziesiątki osób w Poradniach Parafialnych, Caritas, Civitas Christiana, Stowarzyszeniu Rodzin Katolickich, pracowni socjalni i psychologowie zatrudnieni w Ośrodkach Pomocy Rodzinie itp.²⁸.

Ubóstwo i wykluczenie społeczne przyczynami zagrożenia społecznego

W Polsce zaczynają dominować zagrożenia społeczne związane z bogactwem, władzą i prestiżem skoncentrowanym wokół jednego bieguna hierarchii społecznej oraz z obszarami nędzy jednostek, ich podporządkowania i poniżenia znajdującym się na biegunie przeciwnym. Głównymi zagrożeniami społecznymi w Polsce jest bezrobocie, ubóstwo, bezdomność, narkomania, alkoholizm. Skutkują one dysfunkcją całych grup społecznych, które zaczynają egzystować na marginesie życia społecznego, a nawet mogą się znaleźć poza tym marginesem, stanowiąc tzw. grupy *wykluczone społecznie*. Taka sytuacja społeczna kumuluje w sobie określony potencjał kryzysowy, przejawiający się w masowym niezadowoleniu z istniejącego porządku, poczuciu niesprawiedliwości, w próbach ucieczki od rzeczywistości do alternatywnych form życia społecznego. Zdecydowana większość Polaków obawia się utraty pracy, pogorszenia warunków materialnych i trudnej sytuacji zdrowotnej. Coraz większym zagrożeniem staje się przestępczość oraz problem młodych ludzi pozostających bez stałego zajęcia. Obawy budzi także fakt, że dla co najmniej 10 mln Polaków główną podstawą egzystencji są świadczenia socjalne, które muszą wystarczyć na zaspokojenie

²⁷ http://model-rodziny.eprace.edu.pl/952, Malzenstwo_i_rodzina_w_spoecznym_nauczaniu_Kosciola_rzymkokatolickiego.html [dostęp: 2 VII 2016 r.]

²⁸ J. Porada, Szanse i zagrożenia współczesnej rodziny, <http://www.niedziela.pl/arttykul/4825/nd/Szans-i-zagrozenia-wspolczesnej-rodziny> [dostęp: 20 VII 2016 r.]

potrzeb nierzadko licznej rodziny²⁹. Wadliwe relacje między jednostkami, czy też jednostkami a społecznością oraz powszechna akceptacja szkodliwych norm społecznych, godzących w dobro wspólne, jest dla narodu i państwa polskiego nie mniej groźnym zjawiskiem, aniżeli zewnętrzne czynniki destabilizujące państwowość³⁰.

Jednym z wielu zagrożeń społecznych w Polsce jest ubóstwo. Jest to stan poniżej pewnego, zmiennego w czasie progu dochodowego lub progu realizacji potrzeb w odniesieniu do jednostki, rodziny lub grupy społecznej. Zjawisko to wynika z trudnej sytuacji bytowej, pogarszających się warunków materialnych, z bezrobocia, bezdomności itp.³¹. Podstawowym czynnikiem „rodzenia się” nowej warstwy ubogich jest brak pracy, głównie ludzi młodych, co uniemożliwia im start w samodzielne życie, uzależnia ekonomicznie od rodziców i skutkuje opóźnieniem podjęcia decyzji o założeniu rodziny oraz lękiem o przyszłość. Ubóstwo wiąże się z brakiem możliwości zaspokajania potrzeb na pożądanym poziomie, biedą, brakiem motywacji do jakiegokolwiek działania, z bierną zgodą na egzystencję, z samotnością i bezradnością. Ubóstwo przyczynia się do poczucia deprivacji potrzeb rozwoju i skutkuje nierównym startem życiowym, często pogorszeniem stanu zdrowia (załamania nerwowe, depresje, nerwice) i przyjmowaniem postaw roszczeniowych wobec państwa i organizacji pozarządowych³². Ubóstwo często utożsamiane jest z marginalizacją społeczną czy też z wykluczeniem społecznym, aczkolwiek nie są to pojęcia jednoznaczne. I tak: ubóstwo nie zawsze jest czynnikiem sprawczym marginalizacji czy wykluczenia społecznego, zwiększa jednak ryzyko, że jednostka podlegać będzie tym procesom³³.

Marginalizacja społeczna poprzedza wykluczenie społeczne. Przejawia się ograniczonymi możliwościami korzystania z powszechnie dostępnych dóbr społecznych, wymiany dóbr, usług oraz informacji i dotyczy jednostek, grup funkcjonujących, a nawet całych narodów poza powszechnymi zasadami obyczaju, prawa i porządku społecznego³⁴.

²⁹ M. Leszczyński, „Acta Scientica Academiae Ostroviensis”, <http://zn.wsbip.edu.pl/wydania/zeszyt1/sekcjaA/3.pdf>[dostęp: 1 VII 2016 r.]

³⁰ W. Walkowska, *Obszary społecznej dyskryminacji pokolenia 50+ na przykładzie badań*, w: *Starość i starzenie się jako doświadczenie jednostek i zbiorowości ludzkich*, red. T. Kowalewski i P. Szukalski Łódź 2006, s. 184–185.

³¹ W. Toczyński, *Natura i kwestia ubóstwa*, Gdańsk–Warszawa 1991, s. 12.

³² B. Krzesińska-Żak, *Człowiek w sytuacji zagrożenia jako przedmiot oddziaływań pracownika socjalnego*, Białystok 2006, s. 10.

³³ Z. Grabusińska, *System pomocy rodzinom zagrożonym wykluczeniem społecznym w Polsce*, Warszawa 2012, s.33.

³⁴ A. Korcz, *Bezpieczeństwo społeczne Rzeczypospolitej Polskiej*, <http://adamkorcz.w.interiowo.pl/spol.pdf>[dostęp: 27 VI 2016 r.].

Wykluczenie społeczne to sytuacja uniemożliwiająca jednostce lub grupie pełnienia ról społecznych, korzystania z dóbr publicznych i infrastruktury społecznej, gromadzenia zasobów i zdobywania dochodów w godny sposób³⁵. Jednostki dotknięte wykluczeniem społecznym nie są w stanie korzystać z podstawowych usług świadczonych przez instytucje publiczne i rynki, pomimo, że powinny być one dostępne dla wszystkich, a w szczególności dla osób ubogich. Źródło wykluczenia społecznego tkwi w społeczeństwach liberalnych i często jest konsekwencją ubóstwa, bezrobocia, starości i bezdomności, niepewności ekonomicznej i patologii społecznej. Grupami najwyższego ryzyka są niewykwalifikowani i nisko wykwalifikowani robotnicy, osoby w podeszłym wieku, samotne matki, obcokrajowcy, osoby niepełnosprawne i absolwenci szkół, bezrobotne czy bezdomne. Wykluczenie społeczne jest skutkiem kryzysu państwowych gwarancji świadczeń ochronnych wobec najsłabszych grup społecznych, szczególnie na terenie Centralnej i Wschodniej części Europy, w krajach, które doświadczały komunizmu³⁶.

Jak twierdzi Stanisław Kawula, wykluczenie społeczne jest wyzwaniem na początku XXI wieku, które trzeba dostrzec i szukać programów jego rozwiązania. Jednostki zagrożone wykluczeniem społecznym nie tylko nie mogą podołać prawom i obowiązkom wynikającym z bycia obywatelem RP; m.in. nie wypełniają podstawowych obowiązków rodzicielskich i wychowawczych w stosunku do swoich dzieci, tym samym rozszerzając zjawiska patologiczne na coraz to młodsze pokolenia³⁷. Podobne stanowisko w tej sprawie zajmuje Ryszard Szarfenberg, który uważa, że „problemy związane z dyskryminacją, ubóstwem i wykluczeniem są wciąż obecne w naszym kraju, zatem nie należy ich pomijać czy lekceważyć; o jakości społeczeństwa nie decyduje bowiem przeciętne bogactwo materialne, ale jakość życia tych, którzy są najbardziej podatni na krzywdę: osób starszych, niepełnosprawnych oraz dzieci”³⁸.

Zagrożenia społeczne wynikające z procesu globalizacji

Globalizacja jest konsekwencją nowych rozwiązań w dziedzinie ekologicznej, społecznej, technicznej czy ekonomicznej, powstałych w świecie na prze-

³⁵ Zgodnie z definicją przyjętą przez Narodową Strategię Integracji Społecznej dla Polski z 2003 r.

³⁶ Z. Grabusińska, *System pomocy rodzinom zagrożonym wykluczeniem społecznym w Polsce*, Warszawa 2012, s. 3.

³⁷ S. Kawula, *Pedagogika społeczna wobec zjawiska marginalizacji i normalizacji, Człowiek w obliczu wykluczenia i marginalizacji społecznej. Wokół zagadnień teoretycznych*, red. K. Białobrzeska, S. Kawula, Toruń 2006, s. 13–14.

³⁸ http://www.gazeta.edu.pl/Ubostwo_i_wykluczenie_spoeczne_w_Polsce___raport-98_906-0.html [dostęp: 5 XII 2015r.]

łomie XX i XXI wieku³⁹. Proces ten prowadzi do przekształcenia przestrzennej skali organizacji społecznej życia ludzkiego w taki sposób, iż powstają związki i zależności pomiędzy odległymi społecznościami o charakterze ponad kontynentalnym⁴⁰. Grzegorz Kołodko definiuje globalizację jako proces liberalizacji i postępującej w ślad za tym integracji rynków kapitału, towarów i siły roboczej w jeden współzależny rynek światowy, funkcjonujący dotychczas w pewnym odosobnieniu⁴¹. Globalizacja oznacza, że z roku na rok wymieniamy między sobą więcej towarów, informacji, więcej podróżujemy, współpracujemy przy rozwiązywaniu wspólnych problemów i coraz częściej mamy do czynienia z globalnymi współzależnościami⁴².

Globalizacja z pewnością nie jest zbawczym procesem, którego finałem będzie idealny i bezkonfliktowy świat, idealne i efektywne gospodarki. W perspektywie globalizacja może okazać się totalnym rozpadem, skutkującym ogólną dezorganizacją życia społecznego, wzrostem napięć i agresji⁴³. Stratnymi na globalizacji podmiotami są kraje słabo rozwijające się, ludzie bez kwalifikacji i pozbawieni zasobów, tradycyjne sektory i społeczności lokalne, małe i średnie firmy lokalne oraz ludzie uzależnieni od ochrony socjalnej⁴⁴. Przeciwnicy globalizacji formułują całą listę jej zagrożeń: prowokowanie buntów i rewolucji światowych, terroryzm, narastanie nierówności społecznej wskutek nierównomiernej dystrybucji dóbr, usług i finansów, katastrofalne rozmiary zagrożeń środowiskowych, w związku z rozwojem przemysłu i urbanizacji, szerszenie demoralizacji, głównie przez wszechobecne mass media, ubezwłasnowolnienie narodów, niszczenie tradycji i religii, propagowanie „mieszanki” kulturowej, dominacja społeczeństwa konsumpcyjnego nad twórczym. W wyniku procesów globalizacji niejednokrotnie rodzimy kapitał podmiotów gospodarczych wypierany jest przez korporacje transnarodowe, a napływ towarów z zagranicy skutkuje ograniczeniem rozmiarów produkcji krajowej. Zjawisku temu towarzyszyć może odpływ wysoko kwalifikowanych pracowników do państw wyżej rozwiniętych, oferujących bardziej atrakcyjne warunki zatrudnienia i lepsze możliwości rozwoju. Na skutek globalizacji

³⁹ *Globalizacja a społeczne aspekty przeobrażeń i zmian organizacyjnych*, red. A. Potocki, Warszawa 2009, s. 9.

⁴⁰ Tamże, s. 9.

⁴¹ G. W. Kołodko, *Polska z globalizacją w tle. Instytucjonalne i polityczne aspekty rozwoju gospodarczego*, Toruń 2007, s. 28.

⁴² J. Witkowski, *Kształcenie Obywatelskie w Szkole Samorządowej cz. 2*, Warszawa 2010, s. 22.

⁴³ Globalizacja – zagrożenie czy nadzieja?, <http://zs-wolomin.edupage.org/files/globalizacja.pdf>, [dostęp: 24 V 2012 r.]

⁴⁴ A. Lemańska-Majdzik, *Globalizacja – szanse czy zagrożenia dla współczesnego świata*, <http://www.sbc.org.pl/Content/80841/Zarz%C4%85dzanie1.2013%20Lema%C5%84ska2.pdf> [dostęp: 23 VII 2016 r.]

występuje koncentracja inwestycji w określonych regionach, co jest jednoznaczne z niedoinwestowaniem i problemem bezrobocia w obszarach mniej atrakcyjnych. Innymi jeszcze zagrożeniami jest możliwość ucieczki kapitału z danej gospodarki. Nie sposób nie zauważyć występujących i pogłębiających się rozpiętości w rozwoju gospodarczym poszczególnych państw, a także występowania tak zwanej *globalizacji świata przestępczego*, przejawiającej się w rozprzestrzenianiu przestępczości zorganizowanej na nowe obszary działania. Krytycy przypisują globalizacji wspieranie materialistycznego stylu życia, dostosowywanie narodowego prawa do interesów korporacji, wzmacnianie pozycji ogólnonarodowego kapitału, „wędrowki” jednostek z ekonomicznych powodów, następstwem których są różnego typu napięcia społeczne⁴⁵. Wśród negatywnych cech globalizacji wymienia się także zagrożenie suwerenności państw ze strony instytucji finansowych oraz korporacji międzynarodowych, niebezpieczeństwo degradacji naturalnego środowiska, możliwość zaniku ekonomicznej niezależności społeczeństw, pogłębianie się przepaści między bogatymi a biednymi⁴⁶.

W celu łagodzenia zagrożeń związanych z procesem globalizacji należy dążyć m.in. do kompromisu i rozumienia partnera, szczególny nacisk kłaść na handel i różne programy współpracy w ramach polityki rozwoju, prowadzące w efekcie do zmniejszenia ubóstwa i łagodzenia ryzyk socjalnych⁴⁷.

Członkostwo w Unii Europejskiej (UE) generatorem zagrożeń społecznych

Jak stwierdziła Beata Jagiełło⁴⁸, zagrożeniami wynikającymi z przynależności do UE są m.in.:

- brak zaufania między zamożnymi i biednymi społeczeństwami, cierpiącymi na szereg niedostatków;
- pogłębiające się różnice dochodowe między biednymi i bogatymi krajami w skali świata, jako skutek agresywnych metod marketingu, masowego korzystania z instrumentów i środków związanych z rozwojem informacji oraz nowych technologii;

⁴⁵ A. Grzybowska, Globalizacja – szanse i zagrożenia, http://www.ue.katowice.pl/fileadmin/_migrated/content_uploads/1_A.Grzybowska_Globalizacja_szanse_i_zagrozenia.pdf [dostęp: 19 VII 2016 r.]

⁴⁶ Polski problem globalizacji Europy, http://www.bryk.pl/teksty/studia/pozosta%C5%82e/-socjologia/18691-polski_problemi_globalizacji_europy.html, [dostęp: 25 VII 2016 r.]

⁴⁷ *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Teoria i praktyka*, red. K. Żukrowska, M. Grącik, Warszawa 2006, s. 261.

⁴⁸ B. Jagiełło, *Unia Europejska wobec wyzwań dla bezpieczeństwa europejskiego i jego zagrożeń*, w: *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Teoria i praktyka*, Warszawa 2006, s. 263.

- „kryzys państwa” jako skutek wykluczenia społecznego, które dotyczy zwłaszcza krajów ubogich, postkolonialnych, o słabych strukturach władzy demokratycznej i niedookreślonej tożsamości narodowej.

Dla Polski członkostwo w UE oznacza negatywne tendencje federalistyczne, które wypłukują kompetencje z państw narodowych do Brukseli (czyli w dużej mierze de facto do Berlina). W ten sposób UE niszczy, bądź już zniszczyła, całe gałęzie polskiego przemysłu; można tu wymieścić m. in. górniczy pakiet klimatyczny, cukrowniczy czy też stoczniowy. Polska bierność wobec tych zjawisk może spowodować, że polska gospodarka przybierze znamiona gospodarki peryferyjnej w niemieckim państwie unijnym. Wprawdzie położenie geopolityczne skazuje Polskę na Unię, nie oznacza to jednak, że mamy popaść w ślepy zachwyt nad decyzjami UE w Brukseli, pozwalając na spełnienie się najgorszych z czarnych scenariuszy członkostwa. W celu łagodzenia ww. zagrożeń trzeba przeciwstawić tym zjawiskom poprzez stworzenie koalicji na rzecz Europy suwerennych państw narodowych. Ponadto należy dążyć do zmniejszania napięcia i eliminacji lub osłabienia czynników uznawanych za przyczynę powstawania zagrożeń oraz zadbać o rozwój współpracy gospodarczej między UE a gospodarczymi organizacjami regionalnymi⁴⁹.

Starość jako zagrożenie społeczne

Polska w ślad za większością państw UE weszła na ścieżkę katastrofy demograficznej. Od końca lat dziewięćdziesiątych obserwujemy stałą tendencję do spadku liczby urodzeń, co w konsekwencji prowadzi do groźnego niżu demograficznego, który zagraża przetrwaniu i rozwojowi naszego państwa. Demografowie przewidują, iż w latach 2000–2050, przy tak niskim wskaźniku dzietności, nastąpi spadek ludności Polski z 38,7 mln do około 27,3 obywateli. Jego następstwem będzie szybki proces starzenia się polskiego społeczeństwa. Prognozy ludności sporządzone przez GUS na lata 2008–2035 podają, że do 2035 roku znacznie zmniejszy się odsetek dzieci do lat 14 oraz osób w wieku średnim, natomiast spodziewany jest znaczący wzrost liczby ludności powyżej 50–60-tego roku życia w stosunku do lat poprzednich. Szacuje się, iż w 2035 roku odsetek ludności w wieku 65 i więcej lat będzie wynosił 23,2%⁵⁰.

Taka sytuacja budzi społeczny niepokój; wydłużanie życia ludzkiego zwiększa ryzyko wystąpienia wielu przewlekłych chorób fizycznych i psychicznych, które mogą pozbawić seniorów możliwości samodzielnego funkcjonowania w społeczeństwie. Proces starzenia się ludności wymaga podjęcia wielu zadań z zakresu

⁴⁹ S. Muszyński, Członkostwo w Unii Europejskiej niesie za sobą także duży bagaż zagrożeń, które z roku na rok wzrastają, „wPolityce” 2014, s. 2.

⁵⁰ www.stat.gov.pl, [dostęp: 22 XII 2015 r.]

polityki społecznej⁵¹: wzmożonej ochrony zdrowia, pielęgnacji, rehabilitacji, aktywizacji i wsparcia duchowego oraz świadczeń ze strony pomocy społecznej⁵². Należy też zadbać o zwiększenie i umocnienie podmiotowości ludzi starych poprzez ich aktywny udział w życiu społecznym i o zachowania godności oraz samodzielności w zaspokajaniu codziennych potrzeb, zapewnić bezpieczeństwo socjalne i trwałość integracji międzypokoleniowych⁵³. Do usuwania lub łagodzenia problemów ludzi starych należy włączyć wszystkie pokolenia, grupy społeczne, głównie parlament i rząd, instytucje samorządowe i sektor pozarządowy⁵⁴. Konieczne jest prowadzenie tzw. „polityki senioralnej” w zakresie poprawy jakości życia seniorów i ich godnego starzenia się. Kluczowe obszary działań w zakresie polityki senioralnej to: zdrowie i samodzielność; aktywność zawodowa; aktywność edukacyjna, społeczna i kulturalna oraz relacje międzypokoleniowe⁵⁵.

Zadania państwa w zakresie bezpieczeństwa społecznego

Państwo jako najwyższa forma organizacji społeczeństwa przyjęło na siebie wiele obowiązków dotyczących m.in. zaspokajania podstawowych potrzeb, zagwarantowania ładu, bezpieczeństwa oraz przestrzegania prawa⁵⁶. Jego powinnością jest organizowanie przestrzeni społecznej, gospodarczej i politycznej aby stworzyć warunki bezpiecznej egzystencji społeczeństwu, zapewniając mu warunki trwania, przetrwania i rozwoju. Państwo prowadząc politykę zagraniczną, wewnętrzną, finansową, gospodarczą czy edukacyjną ma na celu określony dobrostan ludzi⁵⁷; wychodząc z założenia, że tylko pokój społeczny stanowi siłę państwa i niezbędny warunek rozwoju narodu⁵⁸. To państwo jako organizacja

⁵¹ A. Dragan, *Starzenie się społeczeństwa polskiego i jego skutki*, w: *Starzenie się społeczeństwa polskiego i jego skutki, Opracowania tematyczne OT-601*, Kancelaria Senatu, Biuro Analiz i Dokumentacji, Kwiecień 2011.

⁵² Tamże.

⁵³ A. Mielczarek, *Człowiek stary w domu pomocy społecznej. Z perspektywy polityki społecznej i pracy socjalnej*. Toruń 2010, s. 10.

⁵⁴ M. Muszalik, K. Kędziora-Kornatowska., T. Kornatowski., *Program pomyślnego starzenia się – profilaktyka schorzeń i dolegliwości wieku starszego*, w: *Pomyślnie starzenie się w perspektywie nauk społecznych i humanistycznych*, red. J. T. Kowaleski, P. Szukalski, Łódź 2008, s. 39.

⁵⁵ *Długofalowa Polityka Senioralna w Polsce na lata 2014–2020 w zarysie*; opracowana na podstawie Uchwały Rady Ministrów z dnia 24 XII 2013 r.

⁵⁶ M. Z. Kulisz, *Determinanty bezpieczeństwa państwa o organizacji społecznej*.http://www.rocznikbezpieczenstwa.dsw.edu.pl/fileadmin/user_upload/wydawnictwo/RBM/RBM_artykuly/2013_9.pdf[dostęp: 26 VI 2016 r.]

⁵⁷ *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku: wyzwania i strategie*, s. 30.

⁵⁸ Tamże, s. 23.

społeczna chroni i uosabia wartości, które są gwarancją stabilności i rozwoju grup społecznych⁵⁹. Każda działalność państwa stwarza sytuacje wywołujące u jednostek czy grup społecznych poczucie bezpieczeństwa, pewności i optymizmu lub też zagrożenia, niepewności, zniechęcenia i frustracji. Od tych subiektywnych ocen zależy reakcja społeczności na działania podejmowane przez państwo. Jeżeli jakaś grupa nie dostrzega w warunkach panujących w państwie szans rozwoju dla siebie, czy też ma poczucie upośledzenia pod względem dostępu do należnych jej dóbr, okazuje swe niezadowolenie i przyjmuje różne strategie postępowania, aby zmienić niekorzystny dla siebie stan rzeczy. Te działania mogą godzić w dobro innych społeczności, utrudniać wypełnianie funkcji przez państwo, a przez to destabilizować strukturę społeczną i być zagrożeniem dla stabilności, i bezpieczeństwa zarówno jednostek, jak i całej społeczności. Funkcjonowanie jednostek i społeczności w obrębie jednego państwa wymaga więc zapewnienia każdej z nich określonego poziomu dobrostanu, co najmniej takiego, aby ich aktywność ukierunkowana była na poprawę własnej sytuacji i pracę dla dobra wspólnego, a nie na destabilizację struktury społecznej i ograniczanie szans rozwojowych pozostałej części społeczeństwa⁶⁰.

Polityka społeczna na drodze do poprawy stanu bezpieczeństwa społecznego

Działalność państwa w sferze polityki społecznej ma na celu poprawę pozycji grup słabych ekonomicznie i społecznie, zapobieganie czynnikom zagrażającym egzystencji najuboższych grup społecznych; organizowanie postępu społecznego; obronę przed niezaspokojeniem elementarnych i rozwojowych potrzeb człowieka; łagodzenie nierówności i ubóstwa, minimalizowanie społecznego ryzyka oraz optymalizację podziału pomyślności⁶¹. Obejmuje politykę zatrudnienia, kształtowania dochodów z pracy, ochrony pracy i środowiska, zabezpieczenia społecznego, ochrony zdrowia. Polityka oświatowa i kulturalna, mieszkaniowa, rekreacja i wypoczynek, to jeszcze inne narzędzia polityki społecznej. Katalog potrzeb ludzkich i związane z nim bezpieczeństwo socjalne tylko względnie poddają się klasyfikacji, ewoluują wraz z procesem zmian społecznych, gospodarczych i politycznych. Podmiotami polityki społecznej poza państwem są podmioty ponadpaństwowe, podmioty niepaństwowe i siły społeczne⁶². Państwo, aby zapewnić

⁵⁹ M. Brzeziński, *Kategoria bezpieczeństwa*, w: *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Wybrane zagadnienia*, red. S. Sulowski, M. Brzeziński, Warszawa 2009, s. 60.

⁶⁰ *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku*, s. 32.

⁶¹ Tamże, s. 35.

⁶² Tamże, s. 36.

korzystne warunki funkcjonowania jednostkom i grupom społecznym, dające im poczucie szansy rozwoju oraz braku zagrożeń, prowadzi określoną politykę społeczną. Jest to działalność podmiotów ustawodawczych, wykonawczych oraz kontrolnych państwa, a także samorządów i organizacji pozarządowych, zmierzająca do kształtowania odpowiednich warunków pracy i bytu, pożądaných struktur społecznych oraz stosunków społeczno-kulturowych, w których przy aktywności ludzi będzie możliwe zaspokojenie potrzeb społeczeństwa na poziomie możliwym w danym okresie⁶³.

W świetle poglądów T. Zielińskiego polityka społeczna jest działalnością mającą na celu użycie dochodu narodowego bezpośrednio na zaspokojenie ludzkich potrzeb, w sposób odpowiadający idei sprawiedliwości społecznej⁶⁴. Zdaniem W. Szuberta polityka społeczna jako nauka zmierza do poprawy warunków życia ludności oraz pełniejszego zaspokajania jej potrzeb. Dyscyplina ta powinna uczestniczyć w kształtowaniu nowej struktury społeczno-zawodowej i nowego modelu spożycia, sprzyjającego dynamicznemu rozwojowi gospodarki, by zapewnić wszystkim obywatelom niezbędne minimum socjalne⁶⁵. Polityka społeczna ma na celu zaspokajanie jego potrzeb, tak elementarnych, jak i rozwojowych, kreowanie dobra społecznego, likwidacja zła społecznego poprzez łagodzenie lub usuwanie kwestii społecznych. W realizacji ww. celów polityki społecznej najistotniejszą rolę pełni państwo. To ono formułuje generalne cele, wartości i zasady polityki społecznej, umożliwia redystrybucję dochodów poprzez świadczenia socjalne, tworzy bazę materiałową, organizacyjną i kadrową do ich realizacji. W realizacji zadań państwo musi zostać wsparte całym potencjałem, jakim dysponuje społeczeństwo, stąd musi być ono „silne i zdrowe”. O sile narodu i sile państwa, zgodnie z zasadą: im zamożniejsze społeczeństwo, tym łatwiej poradzi sobie w skrajnych sytuacjach życiowych, decyduje sytuacja bytowa społeczeństwa⁶⁶. Konieczne i niezbędne jest dostrzeżenie ważności poruszanych zagadnień oraz podjęcie działań mających na celu poprawę bezpieczeństwa socjalnego i społecznego⁶⁷.

Polityka społeczna swym zasięgiem znacznie wychodzi poza obszar danego państwa; realizują ją także na forum europejskim i międzynarodowym podmioty ponadpaństwowe. Przykładem takich organizacji jest Komisja Europejska, Europejski Rzecznik Praw Obywatelskich, ONZ, Światowa Organizacja Zdrowia (WHO), Międzynarodowa Organizacja Pracy (MOP). W zakresie polityki społecznej działają również pozarządowe podmioty do których zaliczamy or-

⁶³ Tamże, s. 35.

⁶⁴ T. Zieliński: *Zarys wykładu prawa pracy*, cz. 1, Katowice 1977, s. 60.

⁶⁵ W. Szubert: *Polityka społeczna – dyscypliną naukową*, „Polityka Społeczna” 1999, nr 1, s. 7.

⁶⁶ *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku*, s. 51.

⁶⁷ Tamże, s. 54.

ganizacje pozarządowe, ruchy społeczne, związki zawodowe, kościoły i związki wyznaniowe, wszelkie dobrowolne zrzeszenia, formalne lub nieformalne, które są forum artykulacji interesów i potrzeb różnych grup społeczeństwa i uczestniczą w procesie podejmowania decyzji w zakresie polityki społecznej poprzez współpracę lub protest⁶⁸.

Zabezpieczenie społeczne formą zabezpieczenia społecznego

Zasadniczym celem polityki społecznej współczesnego państwa jest zapewnienie wysokiego poziomu bezpieczeństwa socjalnego obywateli. Realizacja zadań wynikających z tego celu odbywa się poprzez system zabezpieczenia społecznego. W politykę państwa zostały wpisane jego zobowiązania wobec obywateli znajdujących się w sytuacjach trudnych i wyjątkowych, gwarantujące im pomoc i zabezpieczenie minimalnych świadczeń⁶⁹. Zabezpieczenie to potwierdza Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku; w artykule 67 stanowi, że „Prawo do zabezpieczenia społecznego przysługuje w razie niezdolności do pracy ze względu na chorobę lub inwalidztwo oraz po osiągnięciu wieku emerytalnego. Prawo to przysługuje również obywatelom pozostającym bez pracy nie z własnej woli i nie mającym innych środków utrzymania”. To państwo jest zobowiązane do zapewnienia warunków bytu wszystkim, którzy nie mogą go sobie zapewnić poprzez własną pracę. W ramach zabezpieczenia społecznego za najważniejsze uznaje się powszechne bezpieczeństwo w sferze zaspakajania szeroko rozumianych potrzeb społecznych. Dużo mniejsze znaczenie przypisywane jest mechanizmom i instrumentom, za pomocą których stan ten jest realizowany⁷⁰. W ramach systemu zabezpieczenia społecznego wyróżnia się następujące metody zabezpieczenia społecznego: ubezpieczeniową, zaopatrzeniową, opiekuńczą.

Świadczenia realizowane w ramach metody ubezpieczeniowej mają charakter obligatoryjny i roszczeniowy, które przysługują w razie wystąpienia zdarzenia objętego ubezpieczeniem, bez względu na sytuację majątkową osoby o nie się ubiegającej. Warunkiem ich otrzymania jest zgłoszenie do ubezpieczenia i opłacanie składek na fundusz ubezpieczeniowy, od których zależy wysokość świadczeń. Ubezpieczenie jest obowiązkowe, co zapewnia stabilizację finansową systemu i zapobiega skutkom braku indywidualnej przeczności ubezpieczonych. Organizacją ubezpieczeń zajmują się państwowe instytucje publiczne lub pod nadzorem państwa. Mają one rekompensować utratę wynagrodzenia, dlatego też zarówno składka ubezpieczeniowa, jak i wysokość świadczenia, powinny

⁶⁸ Tamże, s. 46.

⁶⁹ Biała Księga Bezpieczeństwa Narodowego RP, Warszawa 2013.

⁷⁰ N. Luhmann, *Teoria polityczna państwa bezpieczeństwa socjalnego*, Warszawa 1994, s. 19–24.

być ustalane w zależności od wysokości zarobków (zasada wzajemności składki i świadczenia)⁷¹.

W ramach metody zaopatrzeniowej również mamy do czynienia z charakterem roszczeniowym świadczeń, odmienny jest jednak sposób ich finansowania. Świadczenia zaopatrzeniowe są finansowane z funduszy publicznych a warunki ich zyskania określają przepisy prawa, podobnie jak ich wysokość⁷².

Metoda opiekuńcza, świadczona jest zwykle przez ośrodki pomocy społecznej. Zasady pomocy społecznej polegają na objęciu pomocą wszystkich, którzy tego potrzebują. Świadczenia posiadają charakter indywidualny, to znaczy, że ich przyznanie i wysokość zależy każdorazowo od indywidualnej sytuacji osób o nie występujących. Świadczenia są finansowane w całości ze środków publicznych i mają charakter bezskładkowy. Przyznawane są na podstawie przepisów prawa, po uprzednim zbadaniu sytuacji materialnej i społecznej osoby ubiegającej się⁷³. Obejmuje one świadczenia środowiskowe (m.in.: zasiłki pieniężne stałe, okresowe i celowe, pomoc rzeczową, np. w postaci żywności, odzieży, opału, świadczenie usług opiekuńczych oraz poradnictwo psychologiczne) oraz świadczenia instytucjonalne w formie pobytu w domu pomocy społecznej lub w zakładzie opiekuńczo-leczniczym (w 2003 roku było 1099 domów i zakładów pomocy społecznej dysponujących 99,7 tys. miejsc)⁷⁴.

Z pomocy społecznej w różnej formie skorzystało ponad 3 mln osób. W ramach pomocy społecznej udziela się świadczeń o charakterze indywidualnym finansowanych z funduszy publicznych po zbadaniu sytuacji życiowej osoby o nie występującej. Zasady nabycia praw do tego rodzaju świadczeń określają przepisy prawa nie uniezależniając ich jednak całkowicie od uznania przyznających⁷⁵.

Rola organizacji pozarządowych w łagodzeniu zagrożeń społecznych w Polsce

W zakresie bezpieczeństwa społecznego działają niektóre pozarządowe podmioty, których zadaniem jest wszechstronne uzupełnianie działań państwa na rzecz jednostek i grup socjalnie najsłabszych. Do tych podmiotów zaliczamy wszelkie dobrowolne zrzeszenia, formalne lub nieformalne. Są to przede wszyst-

⁷¹ M. Szczur, *Polski system zaopatrzenia społecznego*, Warszawa 2004, s. 5.

⁷² Tamże, s. 5.

⁷³ Bezpieczeństwo społeczne (social security), „Antropologia rodziny”, blog dr Agaty Stanisław z IEiAK UAM. <http://kinship.blox.pl/2008/05/Bezpieczenstwo-spoeczne-social-security.html>; niedziela 25 V 2008 [15 VII 2016 r.]

⁷⁴ *Beneficjenci pomocy społecznej w 2014 r.*, Kraków 2015.

⁷⁵ S. Golinowska, *Polityka społeczna państwa w gospodarce rynkowej. Studium ekonomiczne*, Warszawa 1994, s.12.

kim: organizacje pozarządowe, ruchy społeczne, związki zawodowe oraz kościoły i związki wyznaniowe. Zajmują się one bezpośrednio zaspokajaniem określonych potrzeb społecznych, są forum artykulacji interesów i potrzeb różnych grup społeczeństwa, uczestniczą w procesie podejmowania decyzji w zakresie polityki społecznej poprzez współpracę lub protest⁷⁶.

Bezpieczeństwo państwa, zdominowane dotychczas przez czynniki zewnętrzne w coraz większym stopniu jest warunkowane procesami wewnętrznymi. Ma to ścisły związek z narastającymi procesami demokratyzacji struktur społecznych; aczkolwiek działania władz publicznych w istotny sposób mogą wpływać na poprawę bezpieczeństwa społecznego, to równie ważne są w tym zakresie oddziaływania władz lokalnych. Demokratyczne społeczeństwo, w którym władza uległa decentralizacji, jest czynnikiem mającym niezwykle duży wpływ na oblicze państwa. Często decyzje na temat wielu ważnych aspektów życia ludzi zapadają w społecznościach lokalnych. Pytanie o bezpieczeństwo społeczne państwa jest więc w dużym stopniu pytaniem o stan kultury obywatelskiej, która przejawia się w stosowanych metodach rozwiązywania spraw publicznych i walnych kwestii społecznych. Siła demokratycznego państwa opiera się więc na walorach moralnych obywateli, ich skłonności do działań prospołecznych oraz uznaniu prymatu dobra wspólnego nad dążeniami indywidualnymi. To właśnie dobro wspólne jest podstawowym czynnikiem łączącym obywateli w jedną społeczność. Budowa społeczeństwa obywatelskiego skutkuje zwiększającą się rolą władz publicznych niższych szczebli w diagnozowaniu i rozwiązywaniu problemów (kwestii społecznych) wspólnot lokalnych. Lokalny wymiar bezpieczeństwa społecznego wymaga tworzenia odpowiedniej sieci instytucji wsparcia społecznego oraz tworzenia strategii i mechanizmów inkluzji społecznej. Katalog zadań do zrealizowania na poziomie lokalnym potrzebuje także sprawnego zarządzania i odpowiedniego podejścia do dystrybucji środków przeznaczonych na działania z zakresu spójności społecznej. Można tu wskazać na takie obszary jak: polityka oświatowa, polityka zdrowotna i mieszkaniowa, adresowana głównie do mieszkańców ubogich, kształtowanie bezpiecznej przestrzeni publicznej integrującej mieszkańców, kształtowanie ładu i porządku publicznego. Społecznym wszytkich działań powinna być walka z wykluczeniem, marginalizacją i dezintegracją społeczną mieszkańców⁷⁷.

Jak twierdzi Aleksandra Skrabacz⁷⁸, koniecznością staje się wzmocnienie odpowiedzialności obywateli za własny los oraz los ich rodzin; inaczej doprowadzi

⁷⁶ M. Leszczyński, *Bezpieczeństwo społeczne Polaków wobec wyzwań XXI wieku*, s. 55.

⁷⁷ Tenże, *Bezpieczeństwo społeczne w wymiarze lokalnym*, [http://bkpkz.kzasopisma.pan.pl/images/data/bkpkz/wydania/No_253_2014/11%20MAREK%20LESZCZYSKI.pdf](http://bkpz.kzasopisma.pan.pl/images/data/bkpkz/wydania/No_253_2014/11%20MAREK%20LESZCZYSKI.pdf) [dostęp: 26 VI 2016 r.]

⁷⁸ A. Skrabacz, *Uwarunkowania tworzenia bezpieczeństwa społecznego w XXI wieku*, w: *Bezpieczeństwo społeczne: pojęcia, uwarunkowania, wyzwania*, red. A. Skrabacz, S. Sulowski, Warszawa 2012, s. 53.

do ich powolnej marginalizacji, a nawet wykluczeniem społecznym, stopniowym zatracaniem umiejętności radzenia sobie w trudnych sytuacjach życiowych i sięganiem po pomoc ze strony organizacji pomocowych⁷⁹. Stąd ważna jest relacja państwo-obywatel oraz relacja samorząd-obywatel. To właśnie ta zdecentralizowana forma państwa w sposób najbardziej istotny określa zaspokojenie społecznych potrzeb obywateli. Rozwój społeczeństw, postępująca demokratyzacja stosunków społecznych, dokonująca się globalizacja, przynoszą zagrożenia cywilizacyjne, m.in. poczucie osamotnienia, relatywizm norm i wartości, marginalizację oraz patologizację jednostek i grup.

Zakończenie

Bezpieczeństwo społeczne to stan pewności, spokoju, braku zagrożenia poczucia zabezpieczenia, brak zagrożenia oraz ochrona przed niebezpieczeństwami. Jest ono ściśle związane z polityką społeczną, którą utożsamia się z dążeniami państwa do zapewnienia bezpieczeństwa społecznego, rozumianego jako stwarzanie ludziom warunków do trwania, przetrwania i rozwoju. Motywem aktywności państwa nie są tylko określone problemy i zagrożenia, lecz także dążenie do takiego rozwoju społecznego i gospodarczego, który zapobiega powstawaniu trudnych kwestii społecznych⁸⁰. Pełne bezpieczeństwo społeczne w przypadku Polski pozostaje na razie w sferze teoretycznych rozważań. Obrazuje to raport „Finansowe zwyczaje Polaków”; ponad połowa Polaków (56%) stwierdza, że pieniędzy wystarcza im tylko na podstawowe potrzeby i nie stać ich jednak na większe wydatki. Wynik ten jest potwierdzeniem powszechnie panującego przekonania o trudnościach finansowych Polaków. Co piąty z nich przyznaje, że musi odmawiać sobie wielu rzeczy, aby wystarczyło na codzienne wydatki, a 6% stwierdza, że nie wystarcza pieniędzy nawet na najpilniejsze potrzeby. Nie narzeka na swoją sytuację materialną zaledwie 16% respondentów. Porównując zarobki Polaków ze stanem ich sytuacji materialnej można stwierdzić, że najtrudniejsza sytuacja dotyczy około 22% Polaków. W przypadku rodzin niskie dochody często skutkują popadaniem w biedę, a nawet podlegają wykluczeniu społecznemu⁸¹. Według wybitnego badacza tej problematyki, Romualda Kolmana⁸² państwo powinno zatroszczyć się o poprawę warunków życia Polaków: stopień zaspokojenia ich potrzeb materialnych, zdrowie i samopoczucie, poczucie bezpieczeństwa, stan środowiska przyrodniczego oraz bogactwo duchowe, związane

⁷⁹ M. Leszczyński, *Bezpieczeństwo społeczne Polaków wobec wyzwań XXI wieku*, s. 58.

⁸⁰ Tamże, s. 42.

⁸¹ Raport „Finansowe zwyczaje Polaków”, zrealizowany na zlecenie firmy Lindorff SA, kwiecień 2016 r.

⁸² R. Kolman, *Różne odmiany jakości i ich praktyczne wykorzystanie*, Warszawa 2013, s. 78.

z dostępem do edukacji i szeroko rozumianej kultury, poczucie przynależności do lokalnej społeczności, stosunki międzyludzkie i wpływ na decyzje dotyczące życia indywidualnego i zbiorowego. Niezaspokojenie ww. potrzeb kumuluje się potencjał kryzysowy, mający negatywny wpływ na wyzwania cywilizacyjne stawiane wobec państwa przez naród, co godzi w jego szanse rozwojowe i destabilizuje państwowość⁸³. Stąd pilna potrzeba poprawy bezpieczeństwa społecznego poprzez właściwą diagnozę zagrożeń społecznych, zapobieganie nadmiernemu rozwarstwieniu społecznemu, ograniczanie nierówności i źródeł ubóstwa i wykluczenia społecznego poprzez realizowanie właściwego modelu polityki społecznej itp.), wykorzystując do tego aparat państwowy, aktywność społeczeństwa i władz lokalnych oraz sektora pozarządowego.

Słowa kluczowe: *bezpieczeństwo społeczne, polityka społeczna, zabezpieczenie społeczne, zagrożenia społeczne, ryzyko społeczne*

Summary

Social security of the Poles on the beginning of XXI-st century

Social security is recognised as one of the most important challenges of the XXI-th century. Social security includes social protection for the ones in need and community security for social groups. It is the safeguarding tool for combat with social threats in sense of intensification of negative phenomena and events, in effect of which existential values as well as interests of the nation and state are being disrupted; often there are negative consequences of political system change processes. Social security guarantees the protection of individuals in case of reduction of salaries, sickness, maternity, unemployment, disability, old age and death, it provides health care and assures protection to the families with children. The State as the highest form of social organization is primarily responsible for social security. This is the State, by creating the conditions for work and education, health protection and retirement guarantees, that should protect the public against the threats, assure the possibility to meet individual needs and realization of life aspirations of its citizens. The main threats of the Poles in the XXI-th century are as follows: functioning of Polish families, poverty and social exclusion, old age, globalization processes and membership in European Union.

Key words: *social security, social policy, social protection, social threats, social risks*

⁸³ M. Kusterka – Jefmańska, *Jakość życia w aspekcie wybranych wskaźników ekorozwoju*, w: *Jakość życia w perspektywie nauk humanistycznych, ekonomicznych i ekologii*, red. J. Tomczyk-Tołkacz, Wrocław 2003, s. 22.

Bibliografia

Źródła

Biała Księga Bezpieczeństwa Narodowego RP, 2013

Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 5 listopada 2014 r.

Opracowania

Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku: wyzwania i strategie, red. Ryszard Jakubczak, J. Marczak, Warszawa 2006, s.30.

Bezpieczeństwo. Teoria, badania praktyka, red. Andrzej Czupryński, Wiśniewski Bernard, Jacek Zboina, Józefów 2015.

Brzeziński Michał, *Kategoria bezpieczeństwa*, w: *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Wybrane zagadnienia*, red. Stanisław Sulowski, Michał Brzeziński, Warszawa 2009.

Długofalowa Polityka Senioralna w Polsce na lata 2014–2020 w zarysie; opracowana na podstawie Uchwały Rady Ministrów z dnia 24 XII 2013 r.

Dragan Artur, *Starzenie się społeczeństwa polskiego i jego skutki*, w: *Starzenie się społeczeństwa polskiego i jego skutki, Opracowania tematyczne OT –601*, Kancelaria Senatu, Biuro Analiz i Dokumentacji, Kwiecień 2011.

Globalizacja a społeczne aspekty przeobrażeń i zmian organizacyjnych, red. Arkadiusz Potocki, Warszawa 2009.

Golinowska Stanisława, *Polityka społeczna państwa w gospodarce rynkowej. Studium ekonomiczne*, Warszawa 1994.

Grabusińska Zuzanna, *System pomocy rodzinom zagrożonym wykluczeniem społecznym w Polsce*, Warszawa 2012.

Jagiello Beata, *Unia Europejska wobec wyzwań dla bezpieczeństwa europejskiego i jego zagrożeń*, w: *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Teoria i praktyka*, red. Katarzyna Zukrowska, Małgorzata Grącik Warszawa 2006.

Kawula Stanisław, *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*, red. Danuta Lalak, Tadeusz Pilch, Toruń 1999.

Kawula Stanisław, *Kształty rodziny współczesnej. Szkice familologiczne*, Toruń 2006.

Kawula Stanisław, *Pedagogika społeczna wobec zjawiska marginalizacji i normalizacji*, w: *Człowiek w obliczu wykluczenia i marginalizacji społecznej. Wokół zagadnień teoretycznych*, red. Katarzyna Białobrzeska, Stanisław Kawula, Toruń 2006.

Kawula Stanisław, *Rodziny ryzyka w Polsce współczesnej*, w: *Zagrożenia i zaburzenia funkcjonowania polskich rodzin*, red. Teresa Sołtysiak, Monika Gołembowska, Włocławek 2007.

Kitler Waldemar, *Obrona narodowa III RP. Pojęcie. Organizacja. System*, Warszawa 2002.

Kolman Romuald, *Różne odmiany jakości i ich praktyczne wykorzystanie*, Warszawa 2013.

Kołodko Grzegorz Witold, *Polska z globalizacją w tle. Instytucjonalne i polityczne aspekty rozwoju gospodarczego*, Toruń 2007.

Krzysińska-Żak Beata, *Człowiek w sytuacji zagrożenia jako przedmiot oddziaływań pracownika socjalnego*, Białystok 2006.

Kusterka-Jefmańska Marta, *Jakość życia w aspekcie wybranych wskaźników ekorozwoju, Jakość życia w perspektywie nauk humanistycznych, ekonomicznych i ekologii*, red. Joanna Tomczyk-Tołkacz. Wrocław 2003.

Leszczyński Marek „Acta Scientica Academiae Ostroviensis”, <http://zn.wsibip.edu.pl/wydania/zeszyt1/sekcjaA/3.pdf>

- Leszczyński Marek, Bezpieczeństwo socjalne jako obszar zainteresowania badawczego i składnik bezpieczeństwa państwa, w: Zarządzanie bezpieczeństwem – wyzwania XXI wieku, red. Marek Lisiecki, Warszawa 2008.
- Leszczyński Marek, Bezpieczeństwo społeczne Polaków wobec wyzwań XXI wieku. Warszawa 2011.
- Luhmann Niklas, Teoria polityczna państwa bezpieczeństwa socjalnego, Warszawa 1994.
- Mielczarek Andrzej, Człowiek stary w domu pomocy społecznej. Z perspektywy polityki społecznej i pracy socjalnej. Toruń 2010.
- Muszalik Marta, Kędziora-Kornatowska Kornelia, Kornatowski Tomasz., Program pomysłu starzenia się – profilaktyka schorzeń i dolegliwości wieku starszego, w: Pomyślne starzenie się w perspektywie nauk społecznych i humanistycznych, red. Jerzy Tadeusz Kowalewski, Piotr Szukalski, Łódź 2008.
- Muszyński Sergiusz, Członkostwo w Unii Europejskiej niesie za sobą także duży bagaż zagrożeń, które z roku na rok wzrastają, „wPolityce” 3 maja 2014.
- Skrabacz Aleksandra, Bezpieczeństwo społeczne – podstawy teoretyczne i praktyczne, Warszawa 2012.
- Skrabacz Aleksandra, Uwarunkowania tworzenia bezpieczeństwa społecznego w XXI wieku, red. Aleksandra Skrabacz, Stanisław Sulowski, Warszawa 2012.
- Szczur Marek, Polski system zaopatrzenia społecznego, Warszawa 2004.
- Toczyński Witold, Natura i kwestia ubóstwa, Gdańsk–Warszawa 1991.
- Wąlkowska Wiesława, Obszary społecznej dyskryminacji pokolenia 50+ na przykładzie badań, w: Starość i starzenie się jako doświadczenie jednostek i zbiorowości ludzkich, red. Jerzy Tadeusz Kowalewski, Piotr Szukalski, Łódź 2006.
- Wiatrowski Zygmunt, Tradycyjne i współczesne spojrzenie na rodzinę, w: Zagrożenia i zaburzenia funkcjonowania polskich rodzin, red. Teresa Sołtysiak, Monika Gołembowska, Włocławek 2007.
- Witkowski Jędrzej, Kształcenie Obywatelskie w Szkole Samorządowej, cz. 2, Warszawa 2010.
- Żyro Tomasz, Wstęp do politologii, Warszawa 2004.

Internet

- Bezpieczeństwo społeczne (social security), „Antropologia rodziny”, blog dr Agaty Stanisław z IEiAK UAM. <http://kinship.blox.pl/2008/05/Bezpieczenstwo-spoleczne-social-security.html>; niedziela 25 maja 2008.
- Błyszcz Andrzej, Sobór Watykański III?; Religia DeOn.pl; <http://www.deon.pl/religia/kosciol-i-swiat/komentarze/art,1716,sobor-watykanski-iii.html>
- Determinanty bezpieczeństwa państwa o organizacji społecznej. http://www.rocznikbezpieczenstwa.dsw.edu.pl/fileadmin/user_upload/wydawnictwo/RBM/RBM_artykuly/2013_9.pdf
- Globalizacja – zagrożenie czy nadzieja?, <http://zs-wolomin.edupage.org/files/globalizacja.pdf>
- Grzybowska Agnieszka, Globalizacja – szanse i zagrożenia, http://www.ue.katowice.pl/fileadmin/_migrated/content_uploads/1_A.Grzybowska_Globalizacja_szanse_i_zagrozenia.pdf
- http://model-rodziny.eprace.edu.pl/952,Malzenstwo_i_rodzina_w_spolcznym_nauczaniu_Kosciola_rzymskokatolickiego.html
- http://www.gazeta.edu.pl/Ubostwo_i_wykluczenie_spoleczne_w_Polsce___raport-98_906-0.html

- Korczy Andrzej, Bezpieczeństwo społeczne Rzeczypospolitej Polskiej, <http://adamkorczy.w.interiowo.pl/spol.pdf>
- Lemańska-Majdzik Anna, Globalizacja – szanse czy zagrożenia dla współczesnego świata, <http://www.sbc.org.pl/Content/80841/Zarz%C4%85dzanie1.2013%20Lema%C5%84ska2.pdf>
- Polski problem globalizacji Europy, <http://www.bryk.pl/-socjologia/18691-polski-problem-globalizacji-europy.html>.
- Porada Jędrzej, Szanse i zagrożenia współczesnej rodziny, <http://www.niedziela.pl/arttykul/4825/nd/Szanse-i-zagrozenia-wspolczesnej-rodziny>